

Ker je raba glagolov *imam* in *nimam* + nedoločnik v našem vsakdanjem govoru še tako živa, je po pravopisju in slovnici dovoljena tako za pomen *morem* kakor za pomen *moram*, zato gornja ločitev za pomen *haben* in *sollen* ni več potrebna. Kljub temu naj na koncu navedem še nekaj primerov za *moram* + nedoločnik: *Previdno moraš priti in nenadno* (Pregelj), *Misliti boš morala na kakšno posodo* (Miško Kranjec), *Ali si ti, kateri mora priti, ali naj drugega čaka-kamo?* (Luka 7, 19.), *Slava nam mora prinesiti srečo* (Župančič, Teta Liza, prevod).

Vlado Nartnik

Ljubljana

POMENSKA KATEGORIJA »KRUH«

11. Poleg *pogače* in *kruha* kažeta na prve stike s kulturo hrane pri staroselcih tudi izraza *budelj* »nadev« (Valjavec), »kruh opotičen z jajci in sesekljanim mesom« (Bela, Bašelj), *búdla* »nadev v pečenki« (Vodnik), »koruzni cmoki s slanino« (Ponikve), »koruzno testo s cibebami v obliki jajca« (Goriško) z glagolom *búdlati* »nadevati (klobase ali pečenko)«. Te besede je težko ločiti od *búla*, *búlja* »nadev«, *búlati*, *búljati* »nadevati« kor. in *fúlati* »isto« Sle. gorice. Izraze primerjajo s stvn. *fulli*, srvn. *vülle*, *vüllen*, nvn. *Fülle*, *füllen* »nadev, nadevati« (gl. Striedter-Temps DLS s. 95). Toda it. dial *abbodirre* »naphati z jedjo« kaže na verjetno še predromansko osnovo **bod-* (gl. F. Bezljaj, Poskusni snopič).

12. S tem smo obdelali najstarejšo plast besedišča, ki obsega praslovansko dediščino in prve sposojenke od staroselcev in od sosedov. Toda glavni del slovenske leksike so šele mlajše izpeljanke. Že pri besedi *kruh* smo omenili, kako nastajajo izpeljanke ponajveč iz zvez vrstnih pridevnikov s samostalniki bolj splošne oznake, npr. *kruh*, *potica*, *gibanica*, *pogača* ipd. Ker je pomenska teža na pridevnikih, se samostalniki zlahka nadomestijo s priponami. Zanimivo pa je, da izpeljanke navadno ohranijo spol mišljenega samostalnika: *lucijščak* »kruh na Lucijino«, *ocvirkovica* »ocvirkova potica«. Na *pogačo* sta najbrž vezani bkr. *novoletnica* »hleb belega kruha« in *náglasnica*¹ »opresnjača, ki jo je babica prinesla kumu ali kumi«. Včasih so pripone manj jasne, npr. *postružka*, *postrúžnik*, *postružnjáča*, *postrúžnica*, *postružnják* »kruh iz ostankov pri mesenju kruha«, vštaj. *žúlka*, *žúlca* »isto«. Pogosto se *kruh* imenuje po značilni obliki: *reglja* »kruh z navzkrižnimi regami«, *répar* »neki kruh: po trije rožiči skupaj pečeni« (Staro Sedlo), *rogúša* »svatovska potica«.

13. Med boljšimi kruhi je med Slovenci posebno razširjena *potica* »kolač iz nadevanega povitega testa« z dial. oblikami *povitica* (Slovenske gorice), *pogatica* (po križanju s *pogačo* — Lenart v Slovenskih goricah), *povitica*, *povetica*, *poftica*, *pohtica* (Bela Krajina), *povítá potica* (Poljčane), *putica* (Gorenjsko, Črna, Pohorje, vzhodno Dolenjsko, Obrh, Postojna), *povtica* (Kropa, Kras), *poj-tica* (Selška dolina), *petica* (Poljanska dolina), *potvica* (Suha krajina), *potica*

¹ Bkr. naglasiti se »javiti se« — torej naj bi se otrok z naglasnico javil botri (V. Novak, Slovenska ljudska kultura, 183).

(Ribnica, Bloke), *patica* (Gomilsko, Suha krajina, Vrhnika, Dutovlje, Bača), *optica*, *obetica* (Notranjsko — povzeto po gradivu za SLA). Obliko *potvica* pozna še Vodnik: *Teríce pogačo*, *Potvico jedó* (Nova pratika, Kimavec).

Potice se ločijo po nadevu, *potičevju* in imajo svoje posebne nazive, kot *makova potica* (prim. *mákovica* »makov povalnik« in *mákovnik*, *makovnjáča* »makov kolač«), *orehova potica* ali *orehovka*, *rozinova potica* ali *cvebovka*, *pehtranova potica*, *potica maslenka* (poprtnik na tri kralje v Grosupljem), *ajdova potica* (potica na debeli četrtek v Zdolah pri Brežicah; ajda je bila poleg vinske trte bogu Kurentu posvečena rastlina, gl. Möderndorfer, Uvere s. 163) ter *ocvirkova potica*, ki ji pravijo tudi *ocvirkovca*, *ocvirkovka* (Kremenik) ali *špehovka* (Bloke). Na Ježici naredo dve vrsti *špehovk*, *sladko*, iz bele moke in oslajeno, in *črno* iz krušne moke in neoslajeno. Kot vsak »žegen« ima *potica* (*povitica*) ponekod pomen »butara, beganica«. Po svoje značilna je prenesena raba pri botaničnih imenih *konjska potica* »bodeča neža« (Cig.) in *kozja potica* »osat« (Štaj.). Beseda je zašla celo v nemška narečja: *Politzen* »kolač iz nadevanega testa (Koštial. Svob. 1951, 188).

Potica z inačicami *povijača* (tudi »povita klobasa«), *povítnica*, *povitnják* se izvaja iz glagola *povi/ja/ti*, kakor *povítek* »neka povita jed« Plet. Iz čisto drugega glagola *povaljati* (testo) izhaja notr.-dol. *poválnica* »potica« (od tod najbrž gorka *pováncia* »špehovka« iz Ortneka ter *pováňica*, *polánčica* iz ljudske pesmi) in *povalnik* »der Strudel, zavitek«. Morda sodi zraven polj. *povaľka* »hlebček, kolaček« (M. Rey. verz. 63). Pomensko sorodne so tvorbe *vlejčenka*, *mlínčoička*, *hítrnk* (gradivo za SLA).

14. Na Gorenjskem in Goriškem je pogost sinonim za »potico; butaro« *beganica*, *beganja*, *gubánica*, *γvanca*, *hebanca*. Starejši etimologi so sklepali na metatezo osnove *gʷb- zaradi zvočno podobnih vzh. sle. *gibic*, *gibánic* »večplastni nadevani mlinci« (po križanju med *beganico* in *gibanico* je nemara nastala oblika *gubánca* »potica« iz Polskave — gradivo za SLA). Slovar Sadnik-Aitzetmüllerja pa dokazuje v slovanskih jezikih tudi sinonimno osnovo *bʷg-, npr. rus. *bgat'*, ukr. *bháty*, brus *bhač'* »zganiti, sesvaljkati«, tudi sbh. in bolg. je *obga* »zvaljano testo«. Osnova je ista kot pri nem. *biegen*. Da v sle. ne gre za metatezo, dokazuje tudi vipavsko *baže* »del vinograda, terasasti nasad trte«, kar je mogoče izvajati iz prasla, *bʷgja, s pomensko paralelo v starejšerus. *obʷža* »neka variabilna ploskovna mera«, v današnjih severnoruskih narečjih *óbža*, *vobžá*, *óbga* »isto« (inf. F. Bezlaja).

15. *Gibice*, *gibánice* so nasprotno izpeljane iz glagola *gibati*, prim. sbh. *da ima sira i masla, i moja bi mati znala gibati gibanicu* (Iveković R. s. 305). *Gibanicam* podobne so *repnjače*. Enoplastni bogato nadevani mlinci so *hajdinjače*, *postružnice*, *koruznice*, *kvasenice*, ženitovanjske *brak/o/vice* in *pirovíce* (Novice 1858 s. 141), bolj skromni so postni mlinci: *petkovíce*, *presnjača*, *jérpica*, v skledi pečeni pa se imenujejo *zlévanke*, *móčniki*, *zlévka*, *bazlamača*.

16. Krona božične mize je bil nekdanj *božični kruh*. Pekli so ga večinoma tri hlebce, pšeničnega, rženega in ajdovega. Te so, razpostavljene na pogrjnjeni mizi, posebej imenovali *poprtnik* (Zadobrova v Polju) ali *kopa* Železna Kapla). Po raznik krajih je imel *božičnik* različna imena. Omenili smo že ziljski *hedovec* in *ajčnik* ter dolenjski *župnik*. Okrog Brežic in v Beli krajini se pravi temu kruhu *božičnik*, *božičnjak*, *tribožičnik* (Semič — gradivo za SLA), na Koroškem in Goriškem pa kar *božič*. Na Štajerskem se imenuje *božičnik* navadno po mizi (prekm. *stolu*), ki na njej leži: *namžnik*, *namžnek*, *pomižjek*, *mižjek*, *mižnjek*,

*stovjek, postovjek, stojek, stalnik, pómúžjek, pómožnik, pómožžiek, pòmúžnik.*² Božičnemu kruhu so prisojali veliko zdravilno in srečonosno moč; Štajerke so dalje s *pómožnikom* vred blagoslovit tudi *bobovega deda* »kruha iz boba«, ki so ga narejale nerodovitne žene, da bi postale rodovitne. Istrski *didnjak* kaže, da je bil ta kruh prvotno bolj razširjen (gl. Möderndorfer, Uvere s. 67). Ivan Prijatelj (Psihologični paralelizem, ZSM Ljubljana 1902) vidi v tej uporabi *boba* sled verovanja v oplojujočo moč rastlinskega semena, ki lahko nadomesti moško seme, in navaja podobne primere pri drugih Slovanih. Tako je bila pri Rusih, ki pravijo o noseči ženski, da je *pokušala gorošku*, navada novoporočenca posipati z graham. Podobno moč je imel *hmelj*. Štajerskemu začinjenemu *môčnemu kruhu* so pripisovali izredno moč; kdor ga je pokusil pri sedmih hišah, je bil tako močan, da je preobrnil konja. *Môčen kruh* se je v Žrečah pri Konjicah imenoval tudi *prten kruh*, ki je bil začinjen z divjim hmeljem ali sezamovim zrnom (gl. Möderndorfer, Uvere s. 69). Zato moramo tudi najbolj splošno ime za božični kruh *poprtnik* ali *poprtnjak* z velikim pridržkom razlagati kot kruh s pogrjnene mize. Beseda *poprtnik* verjetno ni izvedena iz *prt* »ubrus«, ampak paralelno k štaj. *prten kruh* ali gor. *prtene klobase* »krvavice, jetrnice« naravnost iz neohranjenega glagola (lit. *perti*, Fraenkel LEW s. 578) s pomenom »naphati, tolči, nadeti«.

17. Za srečo so pekli Štajerci *krhljak* ali *režnjak*, v katerega je bilo zamešeno drobno nasekano sadje. *Krhljaku* podoben je južnonem. božičnik *Kletzenbrot, Hutzelbrot, Hutzelwecken* ali *Birnenwecken* (prim. *kloz-bire* »suhe hruške«, Lexer, in *Huzel* »krhelj, suhe hruške in jabelka, suho sadje« Cig.). Ponekod so mu rekli tudi *koc-kruh* ali *kuc-kruh*. V ta kruh so dali razna zelišča, kakor *grahek* »*Orobus vernus*«, *peruniko*, *perminko* ali *Perüново cvetje* »*Sempervivum tectorum*« in *beli lokvanj* ali *pljučnjak* »*Nymphaea alba*«.

18. Čeprav podobnost izrazov kaže, da bi bil naš *koc-kruh* sprejet iz nem. (zilj. *kvacni kruh* ali *kvocnjak* »neki božični kruh« izhaja iz kor. *kvoca* »suha hruška«), pa se zdi, da *koc-kruh* ni povsod samo s sadjem nadevan kruh, ampak tudi označa za vrsto božičnega obrednega kruha. Zvočno podobna so imena jedi pri drugih Slovanih: polj. *kucia* »obredna božična jed, pšenična kaša z medom in makom«, češ. nar. *kucija, gucija* »krompirjeva kaša«, csla. *kutija, kucija, kučija* »kuhana pšenica z medom«, rus. *ku'já* »obredna kaša iz ječmena, pšenice ali riža z rozinami in medom«. Machek z rezervo prišteva sem tudi temna imena češ. jedi: *kuba* »božična gobova jed«, *kucmoch, kucmouch, kucmocht, kudlmocht, kocouch, kocmando, kodymoušek* »žganci ipd.« (Po Machku EŠČ s. 244 je vse to sprejeto najbrž iz grščine.)

19. Med začinjene kruhe spada tudi *poprnik, poprtnjak, poprénka* »medenjak, mali kruhek« poleg *fefernic* »pecivo raznih oblik, ki se obeša na prajtelj, butaro«, Rateče na Gor. Prvotno je bil *poprnik* (češ. *pernik* iz *pepernik*) pecivo iz moke, medu in dosti popra, nem. je ponekod še zdaj *Pfefferkuchen* (Machek EŠČ s. 362).

20. Zelo star sinonim za *pogačo* mora biti *proja* »v žerjavici pečen kruh«, Sav. dolina. Rus. glagol *prudit'sja* »ogrevati« in češ. *pruditi* »žgati« kažeta na prasla. osnovo* *prôdja*, ki je morda sorodna z nem. *Brand* (inf. F. Bezlaja).

² Po Prežihovi opombi k Jamnici pomeni *stolnik* »bel, pšeničen kruh«, *miznik* pa »rženega« (gl. Prežihovo Zbrano delo, 7. knjiga s. 431).

21. Etimološko zanimivo ime je *gomulja* »roguša, svatovska potica; šarkelj« poleg *gomila* »neka jed iz jajc, sira in masla; kup, gomila«. Od tega ni mogoče ločiti *gomiliti*, *gomuljiti* »kopičiti, nalagati«. Vasmer REW I s. 611 primerja rus. *komúlja* »gruča, kepa« z lit. *gamulas* »isto« in *kamulys* »klobčič«. K temu spada nadalje sbh. *kom* »tropine«, bolg. *komina* »isto«, rus. *kom* »gruda, kepa«, *komit'* »kepo delati«, *komkat'* »mečkati v kepo«. Prasor. je let. *kams* »klobčič« s prevojem lit. *kemuras* »gozd, šop, kup«, let. *cemurs* »kobul, grozd«, srdn. *ham* »obor«, hol. *hamme* »obora« (gl. Berneker SEW I s. 557) ter češ. *kmen* »deblo, panj« (Vasmer REV I 606). Machek EŠČ. s. 118 pa priteguje še sbh. *gumati* »pogoltno jesti«, češ. dial. *gumati* »hitro jesti«, *ohuma*, *neohumo* »pogoltnež«, kar po njegovem ni iz srvn. *goumen*, marveč samostojna domača beseda kot *ham*, *gam*. *Potánc* »opresnik« s sinonimi *potepjlánc*, *potepjláč*, *potepjláča* se veže na dol. izraze *potánc* »pečeno neshajano koruzno testo« (F. Novak), »gosto, čvrsto testo« (*žganci so pravi potanc*, Pola Suyer); *potancan kruh* »neshajan, nizek«, *tépast kruh* »premalo shajan«, *tèmpast* »gost, čvrst, nerahel« (*žganci so tempasti*, Pola Suyer). Dol. *potancl* »ostanki v ponvi po cvrtju dunajskega zrezka« (dr. Kuret) je pomensko soroden tudi vštaj. *tépec* »potica, ki jo stepajo in premetavajo v ponvi, da dobi prav trdno skorjo« (Pajk, Črtice s. 62). — K zadnji besedi je treba navesti številne ekspresivne oblike: *tépec* »kij, bet; glava pri cepcu«, *tépelj* »panjač, krlj«, *tèp*, *tépec*, *témpelj*, *tempè*, *tápa*, »bedak, omejenec«, *tépast*, *tépav*, *tempast*, *témplast* »omejen, topoglav, naiven«, *tépec*, *tepíca* »klatež«. Njih osnovni pomen je nekaj intenzivnega, intenzivnega v stopanju, tlačanju, nekaj težkega in omejenega. Pomenu intenzivnega tlačanja sta blizu glagolnika *patánc* (je *jèmu γασπαδάρ γύαστ, sa jemíal ták patánc*, I. Tominec) in *potecín* »veliko dela, tekanje ob ohceti« (Inštitut za slovenski jezik SAZU) z glagoli *tápati* »laziti«, *potancati*, *potantati*, *tep/e/tati*, *tepljati*; *tantati*, *tantuzati* »stopati, tlačiti« poleg »mečkati« (od tod *tépec* »neka debela sivkasta tepka« in *tépka* »hruška moštarica«). Verjetno se je med sabo pomešalo več različnih osnov. Stčeš. *tépití*, *tépati* »nesti, nositi«, češ. dial. *tarabit* »težko nesti« primerja Machek EŠČ s. 526 z let. *stept* »težko nesti, vleči; brisati jo, truditi se«, lit. *tempti* »vleči, nesti, peljati«.

22. Že od naselitve so Slovenci sprejemali jedi in njih imena od romanskih sosedov. Zelo stara sposojenka je verjetno prim. *pin/i/ca* »fin. mlečen kruh; v žerjavici pečeno pecivo; kruh iz rumenjakov; vrsta presneca« in tol. *pinzót* »bel kruh z rozinami« (gradivo za SLA). Beseda je znana tudi v hrvaščini in izhaja iz ben. *pinza* (na Reki *pinka*, gl. HR IX 859).

Precej razširjeni so po narečjih *lezánji* »nitasti rezanci«, tudi *lizáje* (J. Logar) in *rezáni* (Ravn.). Mende LRS s. 88 jih primerja z ben. in furl. *lasàgne*.

Za nekatere besede, ki so se uveljavile tudi v knjižnem jeziku, je težko reči, po kateri poti so prišle k nam. Mednje spada *biga* (prim. ben. *biga* »zlep-ljena kruha s prečno rego v sredi«, Battisti DEI s. 516), *panada* »gosta krušna juha« (prim. furl. *panàde*, Mende RLS s. 101), *omleta* (franc. *omelette*) in torta, ki utegne biti sposojena tudi naravnost iz it. *torta* za srlat. *tortum* (Striedter-Temps DLS s. 238). Najbrž pa so ljudska sposojenka *makaroni*, kraš. *makarún* »makaroni; zmerljivka«. Mende LRS s. 92 jih izvaja iz it. *maccarone*, *macherone*, ben. *macaroni*, furl. *macaròn*.

V obrobni narečjih je sposojenk več, npr. goriš. *biyoli* (iz ben. *bigoli*, Mende RLS s. 46), *panjók* »vojaški kruh« (iz furl. *panòche* »okrogel kruh«), briš. *pompapur* »štruca«.

23. Neprimerno več je v slovenščini nemških sposojenk, saj smo bili Slovenci tisočletje vključeni v nemški državni okvir. Te sposojenke večinoma označujejo posebne jedi, ki pridejo prav redko na mizo, ob večjem delu, o praznikih in slavnih.

Med stare sposojenke sodi beseda *žegen*, znana tudi pri drugih Slovanih: češ. *žehnati*, polj. *žegnać*, gluž. *žohnovać*, ukr. *žehnatys'a*. Podobno še prus. *signat*, lit. *žegnoti*, fin. *siunaan*, stvn. *seگان*, *seگانون* iz lat. *signare*, gl. Miklošič SEW s. 407. Ljudski *žegen* je semantično mnogo bogatejši od knjižnega *blagoslova*, zlasti v smeri konkretizacije; z epiteti *kravji* (dol.), *leseni* (notr.) ali *moški* (bkr.) lahko pomeni *žegen* »butaro«, predvsem pa »velikonočni blagoslov jedil«: *žegna dati komu pokusiti*, *ženski žegen* (metl. ok.), *žegnica* (tolm.) (gl. Mödern-dorfer, Uvere s. 229, 233, 256).

Široke paralele imajo pri sev. Slovanih *bléki*: polj. *flak* »madež, čreva«, pl. *flaki* »vampi«, češ. *flek* »madež, udarec; znamenje«, *flekati* »tolči«, *fliček* »madežek«, pl. *fličky* »krpice v juhi« (Bernecker SEW s. 59).

Iz gnem. *oplāte* je stsla. *oplatъ/kъ/*), češ. *oplatek* (gl. Kiparsky s. 153); sle. *óblat* »hostija« pa je verjetno samostojna spojenka iz srvn. *oblate*.

24. Izraze za cvrtje je slovenščina večinoma prevzela iz nemščine. Gor. *bohom* pravijo drugod po Slovenskem *krófi* ali *krapi* (Podjuna), *krapčiči* (Ormož). Vštaj. *krāpci* so tudi »mlinci« poleg dol. *krápek* »vrsta peciva«, zilj. *krapčič* »hlebček (masla)« in tuh. *krapína* »laneni kravajec«. Sle. *kròf* in sbh. *kròfna* sta mlajši sposojenki nasproti starejšemu *krápu* iz stvn. *chrapfo*, srvn. *krapfe* »kavelj«, pren. »vrsta peciva«, nvn. *Krapfen* (gl. Stiedter-Temps DLS s. 158). *Žlikrofe* ali *žlikrofe* »vrsta cmokov« (Tolm.), poleg kor. *žakrapi* (Guts.) in ljub. *žínkrofa* »isto« (z disimilacijo *l* proti *r* in sekundarnim *n*, gl. Ramovš HG II s. 101) je Štrekelj izvajal iz bav.-avstr. *Schlickkrapfen*, *Schlittkrapfen*, štaj. *Schlickkrapfen* »mesni cmoki«. Sinonimni *žličniki*, *žličnjaki*, *žličarji* »cmoki« pa po mnenju Striedter-Tempsove DLS s. 253 kažejo, da so bili izpeljani naravnost iz besede žlica. (Za *žlikrofe* se vzame toliko testa, kolikor ga gre v eno žlico.)

Splošnosle. *flāncat* »cvrtnjak« z dial. oblikami *fāncat*, *fāncot*, *fāncut*, *fāncolt*, *fāncelt*, *fāncek*, *fānjek*, *fāncelj*, *fāncel* ter *flāncati* »kepice«, *fāncek*, *fāncelj* »bob« je bilo sposojeno v visokem srednjem veku (o metatezi *l* gl. Ramovš HG II 240) iz srvn. *phan-zēlte* »flancat«. Mlajši pa sta obliki *fāncelj*, *fāncel*, ki izvirata iz bav.-avstr. *das Pflänzlein* »debelo pecivo, često z vmešenim sesekljanim mesom, ki se cvre v ponvi, kozici ali pečici«. — Od te besedne skupine ni mogoče ločiti *fācelj*, jvštaj. *fácek* »cepilni ovoj; snežinka; vrsta rezancev«, kar je Kelemina izvajal iz srvn. *phatelat*, *phadlat*, *phacelat* »velikonočna jed«, Striedter-Temps DLS s. 119 pa misli na *fāncelj* z izginulim *-n-* kot v ljub. *Nonnentazeln*. Do pomena »cepilni ovoj« nasproti »rezanci« je prišlo po križanju z besedo *bacelj*. Po Dolenjskem in Notranjskem pravijo *flāncatom* tudi *kuheljni* ali *štravbe*. Dol. *kuheljni* (prekm. *kūlinji*) primerja Striedter-Temps DLS s. 161 z bav. *Küchel* »miška«, srvn. *kuchelín* »kolaček«. Štravbe so mlajše in izhajajo iz štaj. *Straube* »ocvrti konopčasti flancati; krhko pecivo iz maslenega testa; ocvrta jajčna jed (Striedter-Temps DLS s. 161, 231).

25. Posebno številno kategorijo sposojenk iz nemščine predstavljajo razni gostilniški kruhi in pecivo. Mednje sodijo *trénta*, *žémlja*, *štrúca*, *présta*, *lécet*, *piškót*. — *Trénta* »platasta žemlja; gostilniški kruh«, v Šk. Loki »hlebec na pogrebščini« se s kajk. *trenta* izvaja iz kor. *trènte* »žemlja«, štaj. *Trente* »ime v letu

1670 v Gradcu navadnega peciva« (Striedter-Temps DLS s. 239). — *Žemljo* (sbh. *zèmička*) pozna že Megiser. Striedter-Temps DLS s. 250 jo veže na srvn. *sèmel/e/*, ki izvira iz lat. *simila* »najboljša pšenična moka«. *Štruca* »podolgovat hlebec« in *štruc* »štručka« (Murko) je prevzeto iz kor. *strutz* »hlebec eliptične oblike«, štaj. *Strutz* »pšeničnik, štruca« (Striedter-Temps DLS s. 232). — *Prèsta*, vštaj. *preca* poleg gor.-notr. *prèšta*, *prèšca* »vahtič« je sorodno s kor. *prõtze* »isto«, štaj. *Bretze* »pecivo v obliki sprevitih rok«. Beseda izvira iz it. *braciatello*, srlat, *bracellus* (Striedter-Temps DLS s. 201, Lexer Mhw II s. 294). — *Lécet* »medenjak, strdenjak« (iz tega *léctar* »medičar« Plet.), *lecovt* »isto« poleg sbh. *lèpcelt*, *lè-celd*, *lècider* izvira iz bav.-avstr. *Lebzelt* (Striedter-Temps DLS s. 167). — *Piškot* je sposojen iz bav.-avstr. *Piskotte* (štaj. *Bischkote*, tir. *pischgote*) srvn. *piscot* pa izvira iz it. *biscotto* (Striedter-Temps DLS s. 195, Kluge EW 79).

26. Manj je prevzetih imen za praznične kruhe. Mlednje sodijo *prájtelj*, *vah-tiči*, *župnik*, *šarkelj*, *štrukelj* in *bidra*. — *Prajtelj* »velikonočna in ženitovanjska pogača; butara (Rož)« se veže z bav. *Braitling* »vrsta kruha, pogače«, stvn. *preitinc*, srvn. *breitinc* »vrsta peciva«; poleg štaj. *Osterbreitling* »velikonočni mlinci«. Pri Gutschmannu je trikrat zapisana prvotna dem. oblika *praitlink*, medtem ko je *prajtelj* nastalo iz *praitlin. Do pomena »butara« je po Štreklju prišlo podobno kot pri *gubánici*, ki je kot »žegen« postala »beganica« (gl. Striedter-Temps s. 200). — Notr. *váhtiči* »hlebčki, ki se na vse svete beračem in otrokom delé« in tolm. *váhtnica* »pozna hruška« je izpeljano iz notr. *váhti* »vsi svèti«, to pa je sposojeno iz kor. *weich*, stvn. *vih* »svet« (Plet.). — Že omenjeni ribniški *župnik* ali *žüpnik* »božičnik s testenimi figurami, župnečecem na vrhu« je iz koč. *sipling* (prim. *sip* »sito«, torej kakor sito velik kruh«, Plet.). — Kor.-dol. *šartelj*, *šarteljč*, *šarkelj* poleg kor. *šartling* (Guts. 230) izhaja iz bav.-avstr. *Schärtel* v enakem pomenu (koč. *šärtl*, kor. *Schärtling*). Izrazi so v zvezi z bav. *Schart* »bakrena kozica za pečenje šarkljev, testenic« (Striedter-Temps DLS s. 216). — *Štrukelj* »povalnik«, pl. *štruklji* »pogača na gospojnico; svaljki v močniku« veže Striedter-Temps, DLS s. 232, s štaj. *Struckel* »močnata jed z različnimi nadevi, ponekod imenovana tudi *Strudel*«. Prim. *štrukolo* (T. Logar) podobno kot že omenjeni *kolasur* kaže na romansko soseščino. — Štaj.-prekm. *bidra*, *bider* »šarkelj« poleg *bidrih* »velikonočni kolač« (Haloze), *bidráča* »pekač« (Prekm.) je Kelemina izvajal iz štaj. *Wider* »kvašeno pecivo z rozinami, pòdobno šarkeljnu«; Striedter-Temps DLS s. 90.— Proces sposojanja iz nemščine še ni končan. Med mladimi besedami omenimo *šmórn* »pečenjak« (iz bav.-avstr. *Schmarren*, Striedter-Temps DLS s. 220), *buhtelj* (prim. nem. *Buchtel*) in palačinko (dun. *Palatschinte*, *-inke*) je prišlo prek madž. *palacsinta* iz rom. *placinta*; romunski izraz veže Machek EŠČ s. 349 z lat. *placenta* »ploščat kolač«.

27. Redke so v slovenščini madžarske besede. Izraza *reteš* »vrsta kolača« (iz madž. *retés*) in *cíпов(ec)* »pogača (iz madž. *cipó*) sta znana le v Prekmurju. Zadnji izraz je madžarsčina posredovala vrsti sosednih jezikov: sbh. kajk. *cipòv*, *cipòh*, v Vojvodini *cipovka*, slš. *cíпов*. dial. *cipovk*, *cipolok*, *cipolka*, ukr. dial. *cipyv*, rom. *tipau*. Starejše madž. *cipou* je bilo sposojeno iz srlat, *zippula*, it. *zippola* »ploščat kolač« (Gombocz-Melich 722). Po vsem slovenskem vzhodu pa je razširjena beseda *falàt* »kos (kruha)«, dem. *falátec*, *falátček*, *falátcec*, ki izvira iz madž. *falat* z istim pomenom. *Pita* »vrsta kolača« je prišla k nam prek srbohrvaščine iz tur. *pide*, *pite*, (gl. Lokotsch EW 1654, Kniezsa MS s. 718).

S tem smo zaključili poglavje jezikovnih vzporednosti s sosednimi jeziki. Videli smo, kako s starostjo čedalje bolj blede občutek za izvor besed. Zgodnje sposojenke nam ne zvene več tuje, vključile so se v življenje jezika z drugo najstarejšo plastjo iz praslovanske podedovanega zaklada, ki je dal osnovo izredno bogati domači leksiki za pojem »kruh«.

Ko smo se torej ob kruhu in pogači razgledali po zgradbi semantičnih struktur in smo odkrili v njih marsikaj iz kulturnega življenja našega ljudstva na stičišču treh velikih jezikovnih območij, smo spoznali tudi njegovo asimilacijsko moč, s katero je preobrazilo vplive od drugod v pravo last in sestavino svoje kulture. Celo sposojenke iz nemščine, ki so kot dokaz naše gospodarsko in kulturno najmočnejše in najnaprednejše sosesčine v slovenščini najštevilnejše in najbolj splošno rabljene, naše domače krušno izrazje predvsem le dopolnjujejo. Romanski (z izjemo posvojenega substrata), madžarski in srbohrvaški vplivi pa so praviloma omejeni samo na nekaj ozkih področij na skrajnem zahodu in vzhodu. — Ko bi imeli Slovenci več narečnih slovarjev in bolj skrbno zbrano besedišče, bi se verjetno dala pomenska kategorija »kruh« še znatno dopolniti.

LITERATURA

- F. Miklosich, Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen, Wien 1886.
E. Berneker, Slavisches etymologisches Wörterbuch I, Heidelberg 1908—1913.
M. Vasmer, Russisches etymologisches Wörterbuch I., II., III, Heidelberg 1950—55—58.
V. Machek, Etymologický slovník jazyka českého a slovenského, Praha 1957.
A. Brückner, Słownik etymologiczny języka polskiego, Warszawa 1957.
F. Bezljaj, Etimološki slovar slovenskega jezika, Poskusni zvezek, Ljubljana 1963.
I. Kniezsa, A Magyar nyelv Szláv jövevényszavai, Budapest 1955.
D. Daničić, Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, U Zagrebu 1880—1882.
M. Lexer, Mittelhochdeutsches Handwörterbuch II, Leipzig 1876.
M. Pleteršnik, Slovensko-nemški slovar I, II, Ljubljana 1894, 1895.
V. Kiparsky, Die gemeinslavischen Lehnwörter aus dem Germanischen, Helsinki 1934.
M. Mende, Romanische Lehnwörter im Slowenischen, Berlin 1953.
Striedter-Temps, Deutsche Lehnwörter im Slowenischen, Berlin 1963.
B. B. Martynov, Slavjano-germanskoje leksičeskoje vzaimodejstvije drevnejšej pory. Minsk 1963.
V. Möderndorfer, Verovanja, uvere in običaji Slovencev, Druga knjiga — Prazniki, Celje 1948.
J. Fajek, Critice iz duševnega žitka štaj. Slovencev, V Ljubljani 1884.
V. Novak, Slovenska ljudska kultura, Ljubljana 1960.
Gradivo za Slovenski lingvistični atlas pri SAZU.
Zbornik znanstvenih in poučnih spisov, Slovenska Matica, Ljubljana 1902.

Zapiski, ocene in poročila

ANTON BREZNIK: ŽIVLJENJE BESED

Lani je izšla druga poljudna izdaja Breznikovih jezikoslovnih razprav in člankov, tudi tokrat v Šolarjevi priredbi, in bila v jesenskih mesecih eden od bestsellerjev mariborske založbe Obzorja. Nova izdaja, nastala triindvajset let po prvi, je dala prireditelju priložnost, da znova prikaže Breznika in njegove nazore ter da ob člankih in sodobni jezikovni negotovosti pove, kaj sam meni o obravnvanih vprašanjih; a tudi bralcem je omogočila kritično primerjavo osebnih pogledov z avtorjevimi in prirediteljevimi stališči.

Nova izdaja je precej razširjena in spremenjena. Razen osrednjih razprav o časnikarski slovenščini in o jeziku naših pripovednikov, ki sta bili jedro prve izdaje, pri naša vse Breznikove poljudnoznanstvene članke, ki govorijo o besedišču, stilu in besednem redu (Kako besede izgubljam, Novejše napake slovenskega sloga, Stritarjev slog, Jezik v kmetski povesti, Izdaje naših pripovednikov, Rodbinski priimki iz starih svetniških imen). Večina teh člankov v prvi izdaji ni bilo. Opuščen pa je spominski članek o Stanislavu Škrabcu. Knjiga ima obsežnejši uvod in 60 strani opomb, ki jih prva izdaja sploh ni imela.